

Komlós Katalin

Johann Sebastian és Carl Philipp Emanuel Bach *Magnificat*-ja*

A *Magnificat*, Mária dicsőítő éneke (Luk 1,46–55) a vesperás része, a katolikus és a protestáns liturgiában egyaránt. A reneszánsz korban a misén kívül a leggyakrabban megzenésített liturgikus szöveg. Tónusában a vele énekelt antifónához kellett igazodnia, ezért a polifón ciklusok különböző tónusoknak íródtak. Előadásmódjuk az *alternatim*-gyakorlatot követte: a páratlan verseket egy szólamban énekelték, így a 10 (doxológiával 12) versből csak a páros számúakat komponálták meg több szólamban. Ismeretes egy XVI. századi műcsoport, amelyben a *Magnificat* versei között latin és német karácsonyi énekek szerepelnek betét gyanánt. Ezek német földön, a lutheránus gyakorlatban voltak használatosak, valószínű népi tradíció nyomán.

Komlós Katalin zenetörténész a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola docense.

A *Magnificat* erősen képszerű, retorikus költői szövege pompás megzenésítéseket inspirált a korai barokk korszakban (Monteverdi, Schütz). Ekkor születik meg a doxológia „Sicut erat” szavai által előhívott zenei visszatérés (quasi *da capo*), amit J. S. Bach is követett.

Lutheránus gyakorlatban szombat délutánonként énekelték a *Magnificat*-ot német korál-formában („Meine Seele erhebt den Herrn”); karácsonykor, húsvétkor és pünkösdkor azonban latin nyelven énekelték. Karácsonykor a versek közé karácsonyi énekeket iktattak, amelyek alatt pásztorjáték formában eljátszották a Megtestesülés történetét.

A késői barokk idejére a zárt számokból (ária, kórus) álló *Magnificat* a kantáthoz válik hasonlatossá.

Johann Sebastian Bach a ma gyakrabban előadott D-dúr *Magnificat* (BWV 243) első verzióját, az Esz-dúr *Magnificat*-ot (BWV 243a) első lipcsei évének karácsonyára, az ünnepi vesperásra írta 1723-ban. Az autográf partitúra végén a következő négy karácsonyi ének utólag komponált feldolgozása áll:

Vom Himmel hoch
Freut euch und jubiliert
Gloria in excelsis Deo
Virga Jesse

Az 1723-as előadáson ezek mint betétek hangzottak fel; ezen előadás rekonstrukcióját közli a *Neue Bach-Ausgabe* II/iii kötete. Az ősfornától csak apróságokban eltérő, jóval ismertebb D-dúr *Magnificat* (1728–31) már nem tartalmazza a karácsonyi tételeket.

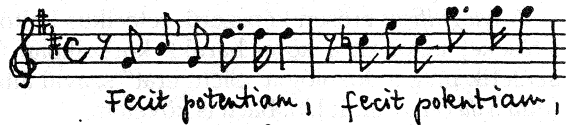
* Elhangzott a Magyar Egyházzenei Társaság napján, 1996. február 17-én

NB. A Bach halála után megjelent, C. P. E. Bach és J. F. Agricola által írt nekrológ (L. Chr. Mizler: *Musikalische Bibliothek*. 1754) szerint J. S. Bach több *Magnificat*-ot is írt. Ezek feltehetőleg elvesztek.

Carl Philipp Emanuel Bach apjához hasonló felépítésű, nagyszabású D-dúr *Magnificat*-ot komponált 1749-ben. A megírás célja és indíttatása rejtélyes, hiszen mint Nagy Frigyes udvari csembalistájának és a hangszeres együttes *Kapellmeister*-ének, Philipp Emanuelnek ezidőben kevés köze volt a vokális és egyházi zenéhez. Talán pályamunkának szánta valamely egyházzenei pozíció reményében; nem lehetetlen, hogy éppen Lipcse lehetősége merült fel. Egy Johann Friedrich Wilhelm Sonnenkalb nevű egykorú Tamás-iskolai diák szerint ugyanis „a berlini Bach pompás *Magnificat*-ja volt hallható a Tamás-templomban egy Mária-ünnepen, röviddel atya halála előtt”. Ezek szerint a frissen elkészült mű még Johann Sebastian életében felhangzott Lipcsében.

Johann Sebastian 12-tételes ciklusával szemben Philipp Emanuel műve 9 tételt tartalmaz. Az ékesszóló barokk retorika és szövegábrázolás helyére Philipp Emanuel koraklasszikus megfogalmazásában a zenei szerkezet előbbsége lép; az ariákban már világosan körvonalazódik a szonátaforma. Ezzel együtt sok a feltűnő hasonlóság: a nagy minta tudatos vagy félig tudatos követése nyilvánvaló. A „*Fecit potentiam*” és „*Deposuit potentes*” tételek motivikus rokonsága önmagáért beszél (1. ábra).

J.S. Bach: *Magnificat*
(BWV 243) No.7.

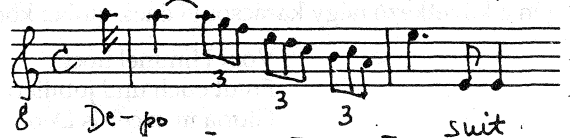
C.P.E. Bach: *Magnificat*
(H. 772) No.5.

J.S. Bach: *Magnificat*
(BWV 243) No.8.

C.P.E. Bach: *Magnificat*
(H. 772) No.6.

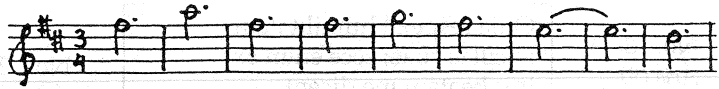
1. ábra

A 2. ábra a szöveg és zene tagolódásának szemléltetésén kívül a két mű tonális szerkezetét is bemutatja. Figyelemreméltó tény, hogy Johann Sebastian három D-dúr pilléren nyugvó konstrukciójával szemben Philipp Emanuel centrális tétele a domináns hangnembe kerül, a nagyforma szintjén is demonstrálva a későbbi klasszikus rend tendenciáját.

J. S. Bach			C. P. E. Bach	
D	No. 1 <i>Kórus</i>	Magnificat anima mea Dominum.	No. 1	D
D	No. 2 <i>Ária (M)</i>		<i>Kórus</i>	
h	No. 3 <i>Ária (S)</i>	Quia respexit humilitatem ancillae suae; ecce enim ex hoc beatam me dicent	No. 2	h
fisz	No. 4 <i>Kórus</i>		<i>Ária (S)</i>	
A	No. 5 <i>Ária (B)</i>	omnes generationes.	No. 3	G
e	No. 6 <i>Duett (A, T)</i>		<i>Ária (T)</i>	
D	No. 7 <i>Kórus</i>	Quia fecit mihi magna, qui potens est, et sanctum nomen eius.	No. 4	e
fisz	No. 8 <i>Ária (T)</i>		<i>Kórus</i>	
E	No. 9 <i>Ária (A)</i>	Et misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum.	No. 5	A
h	No. 10 <i>Tercett (2S, A)</i>		<i>Ária (B)</i>	
D	No. 11 <i>Kórus</i>	Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui.	No. 6	a-F
D	No. 12 <i>Kórus</i>		<i>Duett (A, T)</i>	
		Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles.	No. 7	d
			<i>Ária (A)</i>	
		Esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes.	No. 8	D
			<i>Kórus</i>	
		Suscepit Israel puerum suum recordatus misericordiae suae.	No. 9	D
			<i>Kórus</i>	
		Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham et semini eius in saecula.		
		Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.		
		Sicut erat in principio et nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.		

Végül 1–1 régi Magnificat-dallam idézése apa és fiú művében (3. ábra). Johann Sebastian gyönyörű „Suscepit Israel” tercettjében az oboák *cantus firmus* gyanánt játsszák a korálformában is ismert *tonus peregrinus*-t. A másik párhuzam pusztán hipotézis: Philipp Emanuel „Quia fecit” tenor-áriájának intonációszerű kezdőtémája egy 5. tónusú Magnificat-dallamot mintáz.

Oboák

Meine Seele erhebet den Herrn

Tonus 5. a.

1. Magni- fi- cat * á- nima mé- a Dóminum.

25 Solo

I. *P* Qui - a fe - cit

28

I. mi - hi ma - gna, qui po - tens est, et

3. ábra. (fent): Német „Magnificat”-dallam mint *cantus firmus* J. S. Bach Magnificat-jában (No. 10) – (lent): „Magnificat”-dallam mint főtéma C. P. E. Bach Magnificat-jában (No. 3)